

В І Д Г У К
офіційного опонента Олени Костянтинівни Цимбалюк
на дисертацію **Тетяни Василівни Куцир**

«Народне вбрання Опілля останньої третини ХІХ – першої половини ХХ століття: класифікація та композиційні особливості декору»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

Український народний одяг продовжує дивувати нас безмежними можливостями його пізнання, щоразу відкриваючи нові художні особливості. Сучасний етап досліджень дозволяє застосовувати комплексний підхід до переосмислення спадщини матеріально-духовної культури українського народу, яка представлена барвистим вінком традиційного вбрання різних регіонів нашої Батьківщини. Серед них виділяється такий історико-етнографічний район, як Опілля, який внаслідок територіально-адміністративного поділу на сьогоднішній день частково розташований у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. Зрозуміло, що це дещо розмиває цілісність бачення етнографічних особливостей цього району, який з фахової літератури радянського періоду, а саме у другій половині ХХ ст. як самостійний, самодостатній етнографічний район не класифікується.

Саме тому актуальність обраної Т.Куцир теми не викликає заперечень. Запропоноване до захисту дисертаційне дослідження опілляської народної ноші та способів її декорування відображає прагнення дисертантки не тільки зібрати воедино наявні відомості й наукові розвідки по темі, ретельно опрацювати першоджерела, але й переосмислити традиційне оздоблення усіх компонентів жіночого та чоловічого вбрання як зразок формування художнього образу засобами костюма.

Слід зауважити, що дисертантка не побоялась обрати для дисертаційного дослідження етнографічний район, окреслення території якого по сьогодні є до кінця не уточненим. Про це свідчать розбіжності у переліку районів, які відносяться до Опілля: окремі джерела подають їх до 16-ти, а у запропонованій

роботі їх опрацьовано 13. Очевидно, що це ускладнило вивчення особливостей народного вбрання, на чому авторка слушно наголошує.

Ще характерною особливістю дисертаційною теми є обраний хронологічний період, який охоплює динамічний та руйнівний для народної культури у цілому та мистецтва одягу зокрема відрізок часу, коли відбулась зміна художньо-матеріальної парадигми. Це визначило об'єкт дослідження, а опрацьований корпус наукової літератури – 323 позиції, з них 36 – іноземних авторів та 12 – матеріали різних фондів, уможливило переосмислення предмету дослідження, композиційних особливостей декору опільського одягу, у площині інтегрального підходу.

Основний зміст роботи викладено у чотирьох розділах з підрозділами (182 сторінки) і доповнено великою кількістю якісних ілюстрацій, які візуалізують багатство та розмаїття способів та матеріалів декорування вбрання опільчан різноманітними матеріалами та техніками, та їх переліком.

Дисертанткою у вступі визначено мету дисертаційного дослідження, а саме – здійснити комплексний мистецтвознавчий аналіз декору опільського одягу, і, відповідно до мети, визначити ряд завдань для її досягнення. Переконливою є апробація результатів дослідження, які викладені у наукових фахових та міжнародних наукометричних виданнях – 4, а загалом у 18-ти публікаціях, та були оприлюднені у доповідях на науково-практичних конференціях в Україні та за кордоном.

Те, що завдання успішно виконано, видно із висновків до кожного підрозділу та загальних висновків, а також у широкому подальшому практичному застосуванні результатів наукової роботи та її новизною. Найглибше наукову новизну розкрито через класифікацію декору за пластичними особливостями сировини і матеріалів з позиції його ролі у художньо-образній структурі традиційної ноші Опілля. Разом з тим, на нашу думку, тлумачити аналіз особливостей матеріалів, які використовувались для виготовлення одягу та декору як наукову новизну не зовсім коректно.

Грунтовно аналізуючи наукові джерела у першому розділі, Тетяна Куцир прослідковує еволюцію у вивченні народного вбрання Опілля – від описовості до комплексного його дослідження у форматі загальних принципів декоративно-ужиткового мистецтва. Відповідно, хронологічний діапазон опрацьованої літератури охоплює видання від середини ХІХ століття по 2018 рік включно. Важко було б досягнути мети роботи без опрацювання іконографічних матеріалів, без фотоматеріалів, архівних матеріалів, без вивчення ряду музейних колекцій речових пам'яток та приватних збірок, а також без власних польових досліджень, які авторка здійснила у 28 населених пунктах вищезазначених районів у 2014 році.

Не викликає заперечень методологічний підхід, у якому дисертантка врахувала теоретичні та практичні напрацювання провідних вітчизняних мистецтвознавців, що дозволило їй, застосовуючи комплекс загальнонаукових методів, підійти до розуміння традиційного декору як до цілісної художньої системи.

Для досягнення мети Н.Куцир у другому розділі ґрунтовно дослідила жіночий та чоловічий натільний, поясний, нагрудний, верхній одяг, головні убори, прикраси у жіночому як доповнення до одягового комплексу, пояси та взуття у чоловічому.... Цілком погоджуємося, що дитячий одяг не виокремлено свідомо. Упродовж зазначеного періоду відбулись соціо-політичні та економічні зміни, що вплинуло на життєдіяльність цілого регіону. Для традиційного одягу це позначилося поступовою заміною домотканих тканин фабричними, використанням швейних машин, а це, у свою чергу, вплинуло на застосування нової системи крою одягу, на появу нових складових традиційного одягового комплексу, зміну колориту та іншої системи декорування компонентів одягу.

Дисертантка логічно розділяє вивчення таких суттєвих змін у розвитку народної ноші Опілля на два етапи: остання третина ХІХ-го століття – 10-ті роки ХХ-го й 1920–50-ті роки. Натомість, за таким визначенням випадають десять років. Тому, на нашу думку, вірнішим буде формулювання: «...до

початку Першої Світової війни»; «по завершенню Першої Світової війни і до середини ХХ ст.», а у тексті прийнятним є вищезазначений варіант.

Чітке визначення компонентів жіночої та чоловічої ноші Опілля дозволило дисертантці комплексно проаналізувати декор як сукупність композиційних засобів, які сприяють перетворенню окремих складових одягу у єдиний та цілісний художній ансамбль. У третьому розділі авторка досліджує композиційну структуру декору нерозривно із матеріалами та техніками виконання та розглядає його на різних рівнях: за способом носіння – це з'ємний та нез'ємний декор; за пластичними ознаками – це об'ємний, конструктивний та площинний декор, а також за способом і техніками нанесення. Площинний декор, у свою чергу, вона поділяє на структурний та поверхневий, у якому використовуються ткацтво, плетіння, в'язання, а також вибійка, вишивка і аплікація. І підсумовує, що для натільного, поясного, нагрудного та верхнього одягу Опілля характерним є поєднання конструктивного та площинного декору.

У дисертації вперше запропоновано класифікацію декору за пластичними ознаками, що видно з таблиці на рисунку 3.1.1 на с. 92. Такий комплексний аналіз дозволив виявити загальну картину взаємозв'язку декору із архітектонікою одягового комплексу, його місця у формуванні художнього образу та з'ясувати характерні особливості декору для кожного виду вбрання. Цінним є ствердження дисертантки, що саме система декорування одягу є чинником, який об'єднує їх у єдиний, цілісний, гармонійний ансамбль відповідно до місцевих естетичних традицій.

Дисертантка ретельно вивчає усі властивості матеріалів, з яких виготовляли одяг та оздоблення до нього упродовж зазначеного періоду, способи виготовлення, здійснює ґрунтовний огляд різних видів текстильної сировини, особливості використання на щодень та свята тканин різного походження, виготовлення, призначення, переплетення, колориту, орнаментики у різних частинах Опілля, що узагальнено у таблиці 3.2.1 на с. 102. У цьому ж розділі Тетяна Куцир прослідковує зміни, які відбуваються з одягом через

проникнення у побут мешканців опільських містечок та селян матеріалів мануфактурного, фабричного виготовлення.

Щодо технік виконання декору, то дисертантка слушно зауважує, що вони перебувають у тісному взаємозв'язку із тою сировиною, матеріалами, з яких або ж на яких виконуються. Окрім того плетільні техніки, вінко- й соломоплетення, в'язання та інше урізноманітнювали технічні засоби формотворення опільського народного комплексу вбрання. Особливу увагу присвячено опільській вишивці та змережуванню, перелічено вишивальні техніки, їх колорит. Авторка демонструє обізнаність щодо взаємозв'язку декору народного одягу із тканиною та іншими матеріалами, які використовувались.

Розташування конструктивного та площинного декору розглянуто у четвертому розділі, найбільше з усіх підсиленого ілюстративним рядом. На прикладі розміщення декору – фризових смуг або ж окремих мотивів на рукавах жіночих сорочок 1920 – 30-х років авторка доводить багатство композиційних прийомів декору одягу, нею проаналізовано композиційні схеми, в результаті чого авторці вдалось виявити декілька орнаментальних схем, які відтворювалися майже без змін. Опрацьований матеріал Т.Куцир співставляла з географічним розташуванням, що дозволило виявити локальні характеристики композиції орнаментальних схем. Як і у попередніх підрозділах, наукову цінність складає аналіз тенденцій зміни вишиваного декору, які пов'язані із змінами у соціокультурному середовищі. (Мається на увазі впровадження техніки хрестиком та зміна колористичної гами матеріалів.) як висновок, автор стверджує що у формуванні колористичної гами можна виокремити три етапи.

У висновках дисертантка підсумовує ті положення, які вона стисло виклала наприкінці кожного розділу, що засвідчує досягнення зазначеної мети та виконання визначених завдань. Мова викладеного матеріалу наукова, насичена термінологією, що інколи ускладнює сприйняття, текст побудовано на логічній основі. Доповнений він ілюстраціями, які допомагають розібратись у варіативності народного одягу Опілля, використовуючи розроблену авторкою

класифікацію декору, із урахуванням особливостей матеріалів та технік виконання.

Оформлення наукової роботи відповідає основним положенням вимог до кандидатських дисертацій. Автореферат ідентичний тексту дисертаційного дослідження. Разом з тим було б доречним доповнити автореферат таблицею 3.3.1 на с. 92, яка відображає класифікацію декору, за основу якої взято його пластичні ознаки. Також, на нашу думку, слушно було б додати у ключові слова «декор площинний (структурний, поверхневий)».

На жаль, до корпусу опрацьованої літератури не залучено науково-мистецьке видання «Етнографічні мотиви у творчості Зеновія Кецала» (Львів : Афіша, 2008 р., 176 с., іл.), у якому розміщено акварельні замальовки різноманітного народного вбрання Івано-Франківської області. Цікавим є те, що на ілюстрації 86, с. с.162, зображено пані Бородайкевич Надію Василівну з села Олешків Снятинського р-ну у святковому вбранні, яке аж ніяк не кореспондується із традиційною гуцульською ношею, зображеною у книзі, натомість повністю відповідає опільській. Це контрастна до білої сорочки чорна спідниця і короткий «до стану» чорний горсик, декоровані вишивкою. Підпис до замальовки підтверджує, що це: «Сердак-станик з чорного оксамиту, пошитий до талії, без рукавів, вишитий гладдю квітково-рослинним орнаментом різнобарвними нитками. Запaska з чорного оксамиту пишно прикрашена квітково-рослинним орнаментом».

Саме такі одягові ансамблі описані дисертанткою у роботі (с. 165 – 166), а ілюстрації від 4.1.44 до 4.1.51 візуально підтверджують наше припущення, що художник замалював чудовий, ефектний образ дівчини, яка могла просто гостювати з Рогатинського або ж Галицького р-ну Івано-Франквщини, для яких цей одяговий ансамбль був характерним. Образ цієї дівчини у чорному оксамитовому ансамблі навіть потрапив на обкладинку.

Також не згадано у дослідженні видання «Ірина Винницька. Ткацтво, гобелен, міні гобелен, костюм» (Львів : Ліга-Прес, 2007 рік, 80 с., іл.), у якому на світлині (с. 65) зображено художницю у такому ж чорному оксамитовому

ансамблі з вишивкою. Підпис: «Ірина Винницька в костюмі Львівщини під час урочистостей з нагоди повернення з Риму до Львова тлінних останків патріарха Йосипа Сліпого, 30.08.1992 р.». Колись, у приватній розмові художниця покаржилася, що їй дорікали за те, що цей власноруч створений нею святковий ансамбль не відповідає львівським образам. Тепер же ж, завдяки дослідженню народного одягу Опілля сумнівам щодо приналежності образу п. Ірини Винницької до Львівщини немає місця.

Завжди є позитивним введення глосарію до наукової роботи, що й має місце у дисертаційному дослідженні. Разом з тим, на нашу думку, вартувало у даному глосарії виділити терміни, вперше введені автором у науковий обіг.

Робота у цілому є завершеною науковою працею, у якій здійснено комплексний аналіз народного одягу Опілля у період розквіту його сталих форм крою та декорування до початку появи впливу міського середовища та поступового зникнення із побуту більшості його компонентів. Робота має неабияку наукову і практичну цінність, дисертанткою введено у науковий обіг результати власних польових досліджень та переосмислено на новому мистецтвознавчому рівні роль декору у народній ноші як цементуючої складової традиційного одягового комплексу у єдиний художньо-образний ансамбль.

Отже, підсумовуючи, можемо ствердити, що запропоноване до захисту дисертаційне дослідження відповідає чинним вимогам до наукових робіт такого рівня та заслуговує на високу оцінку, а Тетяна Василівна Куцир є гідною присудження їй наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри графічного дизайну
та мистецтва книги
Української академії друкарства

Підпис
Зверлю
Начальник ВК УАД

О.К.Цимбалюк